

B.2. SZÖVEGTANOK

A szövegtan szekcióba itt felvett egyetlen írás, CSÖLLE ANITA tanulmánya a szövegtani kutatás egyik központi kérdésével, a kohézióval foglalkozik.

A SZÖVEGKOHÉZIÓ SZEREPE A SZÖVEGTANI KUTATÁSOKBAN

CSÖLLE ANITA

1. Bevezető

A jelen dolgozat fő célja az, mint a címe is mutatja, hogy elhelyezze és bemutassa a szövegkohéziós vizsgálódásokat a szövegtani kutatások keretein belül. A tanulmány felépítése a következő: először átfogó képet próbálok adni a jelenlegi szövegkutatások (főleg beszéd-szöveg-kutatások) dimenzióiról, és bemutatom, hogy a kohézió elemzésében mindegyik globális dimenzió releváns. Ezután felvázolom az általam legfontosabbnak tartott kohéziós megközelítéseket, valamint összefoglalom több mint harminc nemzetközi, empirikus kohéziós kutatást, melyek világosan tükrözik, hogy a szövegtani kutatáson belüli elkülönülések kivétel nélkül megjelennek a kohéziós kutatásokban is.

2. A szövegtani kutatás fő irányzatai: múlt és jelen

Ahhoz, hogy a szövegkohézió fogalmát el tudjuk helyezni a szövegkutatás térképén, először magát a térképet kell nagy vonalakban bemutatni. A szövegelemzés (illetve szövegnyelvészet) globális és szisztematikus képét akkor tudjuk felrajzolni, ha megvizsgáljuk azokat a fő témákat és vonulatokat, melyek az elmúlt években a kutatás középpontjában álltak. A feltérképezéshez szükségem volt olyan művek segítségére, melyek átfogó képet nyújtanak a szövegelemzés egészéről, vagy legalább kiemelnek fő tendenciákat. Az 1. táblázat tíz kiemelkedő, átfogó mű tartalmát, valamint a téma részletezettségét mutatja.

	koherencia	kohézió	a kontextus elemzése	párbeszéd-elemzés	a nyelv funkciói	beszéd-aktusok
BROWN és YULE (1983.) <i>Discourse Analysis</i>	++	++	++	+	++	+
COOK (1989.) <i>Discourse</i>	++	++		+	++	+
COULTHARD (1985.) <i>An Introduction to Discourse Analysis</i>			+	++	+	++
DE BEAUGRANDE és DRESSLER (1983.) <i>Introduction to Text Linguistics</i>	++	++	++	+	+	+
HATCH (1992.) <i>Discourse és Language Education</i>	++	++	+	+		++

MCCARTHY és CARTER (1994.) <i>Language as Discourse</i>		+		+	+	
NUNAN (1993.) <i>Discourse Analysis</i>	++	++	+	+		+
RENKEMA (1993.) <i>Discourse Studies</i>	+	+	+	+	++	+
SCHIFFRIN (1994.) <i>Approaches to Discourse</i>	+		++	++	+	++
VAN DIJK (1985.) <i>Hésbook of Discourse Analysis</i>	+	+	+	++	++	+

+   téma részletes leírása
 ++   egész fejezet a témáról

Főtémák a szövegkutatásban

1. táblázat

Bár az 1. táblázatban szereplő tíz mű semmi esetre sem alkotja a teljes bevezető irodalmat, mégis izelítőt adnak a figyelem és kutatás középpontjában lévő területek sokrétűségéből. A hat területnek – koherencia, kohézió, kontextuselemzés, párbeszédelemzés, nyelvi funkciók és beszédaktusok – további alterületei léteznek, melyeket megkísérlek röviden összefoglalni.

Az első téma, a koherencia a szöveg érthetőségével, értelmezésével, az interakcióban résztvevőkkel kapcsolatos kutatásokat foglalja magában. A kohézió kutatása ugyanakkor magával a szöveggel kapcsolatos, és a szöveg egységeit, valamint az azok között operáló szabályokat vizsgálja. A harmadik terület, a kontextus elemzése magában foglalja az összes olyan kutatást, mely a szituációra és annak az interakcióban betöltött szerepére irányul (például szerepek, státuszok). A párbeszédelemzés (conversation analysis) témakörét nem pusztán azért kell elkülöníteni az írott szöveg, illetve a monológ elemzésétől, mert az adatok dialógusok, hanem azért is, mert az ágazat követői szigorúan empirikus úton közelítik meg a szövegelemzés tudományát. Elsősorban a párbeszédstruktúrával foglalkoznak, és következtetéseiket nagy mennyiségű adatfeldolgozás után vonják le. Az ötödik téma a nyelvi funkciók vizsgálata, ami elkülönül a mondatközpontú strukturális elemzésektől. Végül pedig igen széles körű irodalommal rendelkezik a beszédaktusok (speech acts) témaköre, amely nem más, mint a nyelv által kiváltott cselekvések kutatása.

Az altémák sokoldalúsága és látszólagos rendszertelensége azt sugall(hat)ja, hogy a szöveg kutatói szinte dzsungelben próbálnak utat törni maguknak anélkül, hogy tudnák mekkora a dzsungel, és merre kell haladniuk. Valójában azonban a szövegelemzés tudománya *szisztematikus alapokon nyugvó tudomány*, és ezt a szisztematikus jelleget megkülönböztető dimenziók adják. Ezen dimenziók (dichotómiák, paradigmák) mentén minden fő- és alterület, minden megközelítés és minden kutató elhelyezhető, minthogy valamennyi dimenzió releváns elkülönítést képvisel.

A következő fejezetben azt a hat dimenziót vázoló fel, amely a szövegtani kutatók szisztematikuságát biztosítja. A teljesség igényével természetesen meg sem kísérelhetem bemutatni a szóban forgó dimenziók mentén elhelyezkedő pólusokat, csupán néhány tipikus jellemzőt ragadhatok ki a különbségek illusztrálására. Az egyes dimenziók bemutatását a kohézióelemzésekben betöltött relevanciájuk vonatkozásaival zárom.

3. Szisztematikus dimenziók a szövegelemzésben

A dimenziókat három csoportba sorolhatjuk: (1) adatbázis szerinti dimenziók (írott és beszélt, monológ és dialógus), (2) elméleti dimenziók (formai és funkcionális megközelítés, szövegelemzés és párbeszédelemzés), valamint (3) fókusz szerinti dimenziók (folyamat és produktum, produkció és interpretáció).

3.1. Adatbázis szerinti dimenziók

3.1.1. Írott és beszélt szöveg. A legalapvetőbb különbségtétel szövegek között azok elsődleges, illetve másodlagos mivoltából fakad. Elsődleges (primer) szöveget a beszéd szolgáltat, míg másodlagos (szekunder) szövegről az írott szöveg esetében beszélhetünk (vö. FÁBRICZ: 1992.). Azok a különbségek, melyekre többek között HALLIDAY (1989.) utal az írott és beszélt nyelv összehasonlításakor, az átlagolvasó számára talán triviálisnak tűnnek. A szövegnyelvész kutató számára azonban ezek a különbségek kulcsfontosságúak, hiszen adatgyűjtéskor és adatelemzéskor minden egyes jellemzővel és következményeivel számolni kell. A 2. táblázat a kutatás szempontjából legfontosabb különbségeket foglalja össze.

<i>beszéd</i>	<i>írás</i>
közös szituáció	nincs közös szituáció
'on-line' interakció (kétoldalú)	késleltetett fogadás (egyoldalú)
verbális és nem verbális	verbális
nincs szerkesztés, javítás	szerkesztés, javítás

Beszélt és írott nyelv: szövegkutatási különbségek

2. táblázat

A szövegtani kutatások szempontjából a szituáció szerepe a legkritikusabb különbség írott és beszélt nyelv között. A beszéd egy közös szituáció része, ahol mind a beszélő, mind a hallgató jelen van. Közöttük interakció zajlik, melyben lehetőség nyílik azonnali reakcióra. Mindezek mellett kizárólag a beszédben kapnak szerepet a nem verbális eszközök (például gesztikulálás, szemkontaktus, arckifejezés, elhelyezkedés, intonáció). A beszélt nyelv legfőbb jellemzője, hogy „egy Valós Beszélő egy Valós Helyen állva Valós Mostban Valós Többiekkel” beszél (POLANYI: 1990. 89). Az írott szövegek esetében azonban nincs közvetlen kapcsolat az író és az olvasó között, nincs közös szituáció, így módon a közvetlen reakció sem lehetséges.

Nagyon fontos a beszélt szövegekben a monitorolás fogalma. A beszélőknek igen sok tényezőre kell egyidejűleg figyelniük: monitorolják, amit kimondtak, és összevetik eredeti szándékaikkal, miközben már éppen kimondják jelenlegi beszédüket, valamint tervezik további mondandójukat (BROWN – YULE: 1983.). Ennek következtében, beszédükben gyakoriak lesznek az újrakezdések és a hezitálás kifejezései, melyek az írott szövegekben nem fordulnak elő. Egy szöveg írója újra és újra átolvashatja a szöveget, elvégezheti a szükséges javításokat anélkül, hogy az olvasó ebből bármit is észlelne.

Mindezen jellemzők következtében az írott és beszélt szövegek más-más kohéziós mintákat mutatnak. Egy írott szövegben az olvasó bármikor visszamehet, ha valami nem világos számára, és újraolvashatja a szöveget, a beszélőnek azonban lépésről lépésre haladva kell olyan nyelvi eszközökre támaszkodnia, melyek könnyítik a megértést. Ezért beszélt és írott nyelvben eltér a kohéziós eszközök száma és fajtája.

3.1.2. Monológ és dialógus. Az írott és beszélt szöveg elkülönítéséhez hasonlóan az interaktív és fix szövegtípusok megkülönböztetése is elengedhetetlen. Ennek az oka, hogy ez a dimenzió tovább osztja a beszélt szöveg kategóriáját. A 2. táblázatban említett négy jellemzőből három mindkét szövegtípusra vonatkozik: a közös szituáció, a verbális és nem verbális eszközök használata, valamint az átszerkeszthetőség hiánya. Egy nagyon fontos elem, a kétoldalú interakció, kizárólag a dialógusokban jelenhet meg, ezért azok a kutatások, melyek a kommunikáció mindkét oldalát (beszélő és hallgató) vizsgálni akarják, csakis dialógusok elemzéséhez folyamodhatnak.

A kohézióelemzés vonatkozásában ez a dimenzió is lényeges szerepet tölt be. Míg a monológokban jellemzően nagyszámú kohéziós eszközt használnak a beszélők, addig a dialógusokban inkább az exoforikus és deiktikus, azaz a kontextusra utaló kifejezések vannak túlnyomó többségben.

3.2. Elméleti dimenziók

3.2.1. Formális és funkcionális megközelítések. A leíró szövegtani megközelítésekben két elméleti kiindulópontot különíthetünk el: a forma (struktúra) elemzését és a funkció elemzését. A különbséget kiválóan érzékelteti VAN DIJK, valamint BROWN és YULE definíciója: VAN DIJK szerint „a szöveg elsősorban a nyelvhasználat formája” (1985. 1), ezért a nyelvészet elemzési módszereire kell a szövegelemzést építeni. Ezzel ellentétben BROWN és YULE azt állítják, hogy „a szöveg elemzése szükségszerűen a nyelv használatának elemzése (1983. 1). A továbbiakban a formális és funkcionális megközelítések jellemzőiről nyújtok áttekintést (MARTIN: 1992., SCHIFFRIN: 1994. és VAN DIJK: 1985. alapján).

A formális szövegelemzés gyökerei a formális grammatika berkein belül találhatók. A tanulmányok többsége izolált mondatok elemzését tűzte ki célul, és csupán az 1960-as években terjesztették ki a modellt szövegekre, a már létező mondatgrammatikákat próbálva meg alkalmazni azokra.

Ezek a strukturális megközelítések azt vizsgálják, hogy a nyelvi elemek hogyan viselkednek, és milyen kapcsolatban állnak egymással. Ehhez kizárólag a nyelvi kontextust veszik figyelembe, és nem térnek ki a szituációs kontextus hatására. HOBBS, aki a formális grammatika egyik igen jeles képviselője, úgy definiálja a formalizmust, mint „szim-

bolikus kifejezések és az őket manipuláló mechanikus folyamatok együttesét” (1983b. 235). Tehát a fő hangsúly a nyelvi egységeken van, amelyek kapcsolatban állnak egymással, és korlátozott számú, szabályok által meghatározott elrendezésben jelenhetnek meg (SCHIFFRIN: 1994.).

A formális alapokon nyugvó szövegtani kutatások talán legismertebb ágazatát azok képviselik, akik a természetes szöveg formális modelljét próbálják felállítani. Ők nemcsak a formalizmust, hanem az adekvát formalizmust vizsgálják. Az inadekvát formalizmust HOBBS azokban a kutatásokban látja, melyek csak a legleszűkített szövegformákra vonatkoznak. Ilyenek például a történetgrammatikák, melyek csak a narratívákra használhatók, vagy a beszédaktusok kategorizálása, melyben semmilyen strukturális szabályszerűség nem mutatkozik (HOBBS: 1983a.).

Azok a nyelvészek, akik HOBBS definíciója szerint adekvát formalizmust vizsgálnak, különböző megközelítéseket alkalmaznak. Néhányan a szöveg értelmezését, a szövegkoherencia mibenlétét, valamint a szöveginterpretáció és a hallgató / olvasó jellemzőinek összefüggéseit vizsgálják (például HOBBS: 1983c.). Mások a formalizmus kérdését etnográfiai vizsgálatokhoz kapcsolják, és a formális etnografikus nyelv lehetőségeit latolgatják (például AGAR: 1983.). A formális grammatika kutatóinak harmadik csoportját azok képezik, akik különböző műfajú szövegek formális grammatikáját próbálják felállítani (például BRUCE: 1983., LINDE: 1983., POLANYI: 1990, POLANYI és SCHA: 1983.).

Bár a formális megközelítések szisztematikusak és nyelvészetileg megalapozottak, nem szolgálnak teljes körű jellemzéssel a szövegről. Éppen ebből kifolyólag igen sok kritika éri a formális megközelítések képviselőt a funkcionális szemlélet híveitől. A kritikai megjegyzéseket VAN DIJK foglalta össze (1985.).

Először is, a szöveg több mint grammatika. A nyelvet kommunikációra használjuk, ezért a szöveg nem pusztán verbális objektum, hanem a szociális interakció egyik formája, melynek jól meghatározható funkciói vannak. Ezért a kutatónak azt kell megvizsgálnia, hogy a nyelvet mire használják.

VAN DIJK második ellenérve szerint a formalista megközelítések statikus verbális objektumnak tekintik a nyelv egységeit, és nem szentelnek figyelmet azok folyamatosan megvalósuló, dinamikus eredményeinek. Mindez azt eredményezi, hogy a beszélt nyelv nem verbális és paraverbális velejárói, mint például az intonáció, a gesztusok, a testhelyzet, az arckifejezések, a szemkontaktus, nem kerülnek előtérbe a strukturalista vizsgálódások során. Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy bár a kritika jogos, ugyanez elmondható a funkcionalista megközelítések nagy részéről is, ahol egyedül az intonáció vizsgálata kap jelentősebb hangsúlyt. A többi nem verbális megnyilvánulást csak igen kis számú szövegtani kutató tűzi ki célul (például ERICKSON: 1990.; TANNEN: 1990.).

VAN DIJK harmadik kifogása a formalista megközelítésekkel szemben a történetgrammatikákkal kapcsolatos. Állítása szerint a narratívák nemcsak formából, jelentésből és stílusból, hanem ennél specifikusabb, sematikus rendezési összetevőkből, úgynevezett szuperstrukturákból is állnak. Ezen összetevők műfajspecifikusak, ezért az analízisnek más szövegfajták sematikus rendezésével is számolnia kell.

A fenti kritikát figyelembe véve úgy tűnik, a nyelvet nem lehet szigorúan formai szempontból megközelíteni, hiszen az ilyen grammatikákban nem kapnak helyet a funkcionalista aspektusok. Szerencsére a szövegtani kutatók között akad olyan, aki a forma-

listák precizitását és 'nyelvészieségét' megtartva, néhány funkcionista elemet is bevon az elemzésbe. Ilyen nyelvész például BRAZIL, aki *A beszéd grammatikája* (*A Grammar of Speech*, 1995.) című könyvében egy merőben újszerű grammatikát épít fel. BRAZIL a vizsgálat során teljesen elkülöníti a beszédet az írástól, és nem az írott nyelv grammatikáját használja fel kiindulópontként. Egy új grammatikát állít fel, amelyben kulcsszerepet kap az intonáció. Párhuzamot von az intonáció és a hagyományos értelemben vett grammatika között, és azt állítja, hogy a kettő együtt alkotja a beszéd grammatikáját, mivel mindkét modell ugyanazt a kommunikatív célt szolgálja.

Míg a formalista megközelítések fókuszában a nyelvi *forma* áll, addig a funkcionista nyelvészetet követő megközelítések a kontextusbeli nyelvhasználatot és a nyelv által betöltött *funkciókat* elemzik. A szöveget olyan rendszernek tekintik, melyen keresztül meghatározott funkciók realizálódnak (SCHIFFRIN: 1994.). Azt vizsgálják, hogy egy adott kontextusban a szöveg motívumai miként szolgálnak különböző célokat, és kevesebb figyelmet fordítanak a szigorúan grammatikai jellemzőkre. A nyelvi funkciók sokrétűsége természetesen lehetővé tette, hogy többféle megközelítés lásson napvilágot. Ezekből hármat ismertetek a következő bekezdésekben.

A leghagyományosabb elkülönítés LYONS (1977.) nevéhez fűződik, aki szerint a nyelvi megnyilvánulásoknak kétféle funkciója lehet: a *deskriptív* és a *szociális-expresszív* funkciók. Ugyanezt a két funkciót különíti el BROWN és YULE (1983.), akik a *tranzakciós* és *interakciós* elnevezést használják. Tranzakciós funkciót a szándékos információközlés lát el, amikor a beszélő legfőbb célja az információ hatékony átadása. A beszélők természetesen nemcsak információ közlésére használják a nyelvet, hanem segítségül hívják a szociális kapcsolatok megteremtéséhez, illetve fenntartásához. Olyan esetekben, amikor a nyelvet szociális célokra használják a beszélők, interakciós funkcióról beszélünk.

SCHIFFRIN (1994.) más oldalról különíti el a nyelv funkcióit. A vizsgálódás kiindulópontjától függően 'etikus' és 'emikus' irányzatok között tesz különbséget (az elnevezés a *fonetikus-fonemikus* elkülönítésből ered). Az 'etikus' oldalról eredő funkcionista elemzések meghatározott számú, rendszer által szolgáltatott funkciókról számolnak be, és azokhoz társítanak nyelvi egységeket. Az 'emikus' irányzatok ugyanakkor az egységeket vizsgálják, és azokon keresztül jutnak el az általuk betöltött funkciókhoz.

A harmadik kategorizálás COOK (1989.) nevéhez fűződik, aki *makro-* és *mikrofunkciókról* beszél. A makrofunkciók a hét fő nyelvi funkciót foglalják magukba, nevezetesen (1) érzelmi funkció, mely a beszélő belső érzéseit közvetíti (például felkiáltásként használt örömkifejezések), (2) direktív funkció, mely hatást akar gyakorolni a hallgató magatartására (például segítségkérés), (3) a csatorna ellenőrzésére, illetve megnyitására használt funkciók (például köszönés), (4) költői funkció, ahol a hangsúly a kiválasztott formán van (különösen szlogenek esetében), (5) referenciális funkció, amely az információátadást szolgálja, (6) metafunkció, ami magára a kódra összpontosít (például a jelentés tisztázására irányuló kérdések), és (7) kontextuális funkció, amely megalkotja vagy megnevezi a kommunikáció kontextusát.

Bár ezeknek a funkcióknak nyilvánvalóan más és más a súlyozásuk, COOK nem ad róluk további információt, ehelyett tovább osztja a makrofunkciókat mikrofunkciókra. Ily módon a direktív funkciók feloszthatók például *kérdésekre*, *utasításokra*, *kérésekre*, *imákra*, a kérések még tovább oszthatók *információkérésre*, *segítségkérésre* vagy *együtt-*

érzés kérésére. Mivel ezek a felosztások végtelen számú alcsoportra adnak lehetőséget, nincs konkrét taxonómia, mely az összes makro- és mikrofunkciót magába foglalná.

A formális – funkcionális egyenes két vége között olyan nagy a különbség, hogy a legtöbb szövegtani kutató az egyik oldal mellett kötelezi el magát, és nem folytat kutatást a másik oldallal kapcsolatosan. A szövegkohézió kutatása azonban lehetőséget nyit a két irányzat közelítésére. A szövegkohézió definíció szerint nem más, mint a nyelvi forma. Ugyanakkor ez önmagában nem kutatható, hiszen látni kell, hogy az adott nyelvi elem milyen kohéziós funkciókat lát el a szövegben. Tehát a kohézió vizsgálatakor elengedhetetlen a forma elemzése mellett a funkció bevonása, azonban a kutatónak el kell döntenie, hogy a funkcionalista megközelítések középpontjában álló kontextus vizsgálatát mennyire engedi beszívárogni a forma vizsgálatába.

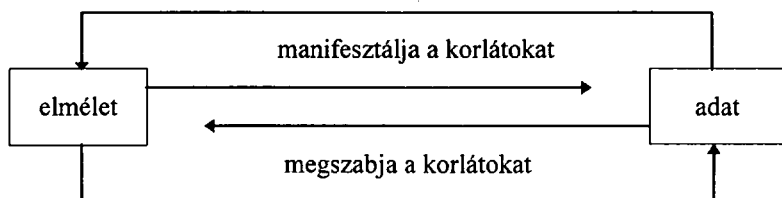
3.2.2. Szövegelemzés és párbeszédelemzés. Némileg a formális – funkcionális dimenzióval párhuzamosan halad a szövegelemzés és a párbeszédelemzés elkülönítése. LEVINSON (1983.) állítása szerint a beszélt nyelv kutatása két, egymással összeegyeztethetetlen módszerre osztható fel: a szövegelemzésre és a párbeszédelemzésre. A szövegelemzés hasonló a nyelvészethez, mivel annak mind elméleti, mind módszertani jellemzőit magán viseli. A szövegtani kutatók bizonyos értelemben a mondatalapú grammatikát terjesztik ki a szövegre, és így építik fel az úgynevezett szöveggrammatikát, s alkotják a szövegnyelvészek csoportját (például PETŐFI, VAN DIJK, DE BEAUGRANDE, DRESSLER, SINCLAIR, COULTHARD, BRAZIL). A szövegnyelvészeket az elmélet vezérli (deduktív elemzés): felállítanak néhány alapkategóriát vagy szövegegységet, valamint szabályrendszereket, melyek a helyes szöveg létrehozását segítik elő.

Ellentétben a szövegelemzéssel, a párbeszédelemzés (*társalgáselemzés*, ALBERTNÉ: 1992.) kizárólag empirikus alapokon nyugszik, mivel az elemzőket az adatok vezérlik (induktív elemzés), és nem kísérleteznek megalapozatlan teóriák felállításával. A kutatók (például SACKS, SCHEGGLOFF), akik főként szociológusok és antropológusok, igen nagy számú párbeszédben vizsgálják és rögzítik a rendszeresen megjelenő motívumokat (részletes áttekintést lásd SCHIFFRIN: 1988., 1994.).

A dimenzió két pólusa igen élesen különül el egymástól, és az egyik pólus hívei gyakran kritizálják a másik oldal kutatóit. A szövegnyelvészek például azt állítják a párbeszédelemzőkről, hogy inexplicit gyakornokok, mivel nincs a munkájuknak elméleti háttere. A párbeszédelemzők ugyanakkor azzal vádolják a szövegnyelvészeket, hogy gyermekcipőben járó elméleteket állítanak fel anélkül, hogy autentikus nyelvi adatokon végeznének megfigyeléseket. Mindkét oldal kritikájának van némi alapja, azt viszont mégis le kell szögezni, hogy e két megközelítés egyaránt hozzájárul a szöveg komplex természetének megértéséhez. A szövegelemző irányzat fő erénye abban rejlik, hogy megpróbálja integrálni a mondatalapú nyelvészet eredményeit a szövegstruktúrával kapcsolatos meglátásokkal. A párbeszédelemző megközelítés erőssége pedig az, hogy az eddigi folyamatok, módszerek és eredmények a legszámottevőbbek a párbeszédek felépítését kutató tudományágak között (LEVINSON: 1983.).

Sajnálatos módon úgy tűnik, hogy bár mindkét irányzatnak megvannak az előnyei, egyik sem képes eleget tenni a globális szövegtudomány követelményeinek, pedig DE BEAUGRANDE (1990.) felhívja a figyelmet arra, hogy szükség van az elmélet és az

adat közti kétoldalú interakcióra. Ezt a véleményét egy diagrammal (lásd 1. diagram) ábrázolja (DE BEAUGRANDE: 1990. 13).

Kétoldalú interakció elmélet és adat között

1. diagram

Ez az interakció lehetséges a szövegtani kutatásokban, és a két, egymástól lényegesen eltérő megközelítés egyszerre is alkalmazható. Példával szolgálnak azon szövegnyelvészek, akik párbeszédet elemeznek (párbeszédteoretikusok, például BRAZIL, COULT-HARD, SINCLAIR, TSUI). Előre felállítják elméleteiket, és arra használják az összegyűjtött adatokat, hogy alátámasszák elméleteiket (TSUI: 1994.). Az interakció megvalósítói közé tartoznak azok is, akik nem párbeszéd jellegű empirikus adatokkal dolgoznak elméletük beigazolására. Akár párbeszéd, akár más szövegtípus az alapja, ez a kétoldalú interakció a leggyümölcsözőbb a szövegtani kutatásokban, mivel lehetővé teszi, hogy a nyelvészeti modelleket adatokon teszteljék a kutatók, majd pedig módosítsák a modelleket az adatokból nyert észrevételek alapján.

A kohéziókutatás DE BEAUGRANDE interakciós modelljének tökéletes megnyilvánulása. A legtöbb kutató kiválaszt egy létező modellt, vagy felállít egy újat, és teszteli annak alkalmazhatóságát, helytállóságát, a kategóriák helyességét egy adatbázison, majd az elemzés alapján elvégzi a szükséges korrigálásokat a modellen. A későbbiek folyamán látni fogjuk, hogy a kohéziómegközelítések is e dimenzió mentén különülnek el.

3.3. Fókusz szerinti dimenziók

3.3.1. Folyamat és produktum. A szöveget, keletkezésénél és természeténél fogva, kezelhetjük folyamatként és produktumként. HALLIDAY szerint ez a megkülönböztetés azért releváns a nyelvészetben és a szövegtani kutatásokban, mert hozzájárul a beszédről és írásról alkotott képünkhöz: „az írás létezik, míg a beszéd történik” (HALLIDAY: 1985. xxiii). E nézet szerint a beszélt nyelv elemzése folyamatorientált, az írott nyelv elemzése pedig produktumorientált. Azonban a folyamat – produktum dimenzió nem esik egybe a beszélt – írott dimenzióval.

Jelentős irodalma van a folyamatorientált íráskutatásnak, mely betekintést nyújt a szöveg megformálásának folyamatába, tehát az írás vizsgálata nem feltétlen produktumelemzést jelent. Hasonlóképpen, a beszélt nyelvet sokszor (a kutatások többségében) rögzítjük, majd átírjuk, és így produktummá alakítjuk. Eszerint tehát mind az írott, mind a beszélt nyelvet alávethetjük folyamat- és produktumelemzésnek. Ez az elkülönítés igen nagy szerephez jut a fordítással, illetve tolmácsolással kapcsolatos szövegtani kutatások-

ban, ahol nagyon fontos, hogy az adatot a dimenzió melyik pólusából vizsgáljuk (például GALLINA: 1992.).

A kohézió elemzése mindkét megközelítésben lehetséges. A szöveg tekinthető lépésről lépésre formálódó, dinamikus, állandóan változó objektumnak, és elemezhetjük benne az állandóan változó kohéziós erőket. Ugyanakkor, elemezhetjük a kohéziót a szöveg mint statikus produktum egészében, és így láthatjuk a teljes kohéziós hálózatot.

3.3.2. *Produkción és interpretáció.* Ennek a dimenzióknak a keretein belül a folyamat – produktum megkülönböztetést a szöveg befogadásával állítjuk szembe. Attól függően kerül a hangsúly a produkcióra (folyamat és produktum), illetve az interpretációra, hogy a figyelem középpontjában a szöveg előállítója (beszélő vagy író) vagy a befogadó (hallgató vagy olvasó) lehetséges vagy valós interpretációja áll. Természetesen az is lehetséges, hogy egy kutató mindkét oldalt vizsgálja, és olyan változókat elemez, mint például a státusz és a szerep megnyilvánulása az interakcióban (például AGAR: 1985., BARDOVI-HARLIG – HARTFORD: 1990., 1993., KRESS – FOWLER: 1979.).

A produkcióra koncentrálnó kutatások olyan változókat elemeznek, melyek a kommunikáció produkciós fázisában találhatók. Ilyen változók lehetnek (1) a beszélő tulajdonságai (például nemi különbségek: TANNEN: 1990., korbeli különbségek: VARENNE: 1990.), (2) nyelvi jellemzők (például THOMPSON: 1994.), valamint (3) olyan jelenségek, amelyek különböző, a beszélőre jellemző pszicholingvisztikai eredetű és a szövegben jelen levő változókat mutatnak. Ha továbbmegyünk, és elfogadjuk FÁBRICZ KÁROLY állítását, mely szerint „a beszédsszöveg szóbeli gondolatközlés, (...) annak tartalma maga a gondolat” (FÁBRICZ: 1992. 54), akkor láthatjuk, hogy a szövegnyelvészet a pszicholingvisztika tárgykörébe tartozik (a beszéd pszicholingvisztikai jellemzőit kutató tanulmányok összegzését lásd KORMOS: kézirat).

A szöveg interpretációjával, azaz a befogadással foglalkozó kutatások többsége a szövegkohéziót és a szövegérthetőséget tanulmányozza. Ezen a területen a vizsgálatok nagy része olyan nyelvi (például a személyes névmások használata), illetve résztvevőkkel kapcsolatos változókra (például anyanyelvi vagy nyelvtanuló) irányul, melyek hatással vannak a szöveg egészének kohéziójára (például FRIES: 1992.; MUNRO – DERWING: 1995.; SCHAIRER: 1992.; TYLER: 1994.; TYLER – BRO: 1992.; WILLIAMS: 1992.; ZABRUCKY: 1986.).

A kohézió elemzésében mind a produkciós, mind az interpretációs fázis vizsgálata lehetséges. Ha pusztán a kohéziós erőket kívánjuk feltérképezni, akkor a produkciós oldalt kell vizsgálnunk. Ha azonban arra vagyunk például kíváncsiak, hogy mennyiben járul hozzá a szövegkohézió a kohézióhoz, akkor mindkét oldalt meg kell figyelünk. Tehát az, hogy egy kutató a dimenzióknak mely részén kutat, saját döntésének eredménye.

Mint láhattuk, a beszélt nyelv szövegnyelvi kutatásaiban léteznek olyan szisztematikus dimenziók, melyek mentén minden kutató és kutatás elhelyezhető. Fontos továbbá annak hangsúlyozása, hogy a kohézió vizsgálatában ezek a dimenziók kivétel nélkül mind kulcsfontosságúak, hiszen a kutatóknak mindegyik dimenzió mentén döntéseket kell hoznia arról, hogy munkáját milyen irányban folytatja. Mivel a sok dimenzió mentén igen sokféle kombinációjú döntéssorozat érhető el, a kohéziókutatás területe nagyon sokrétű. A következő fejezet bemutatja, milyen megközelítések léteznek a kohézió kutatásában.

4. Irányzatok a kohézió kutatásban

A kohéziókutatások nagy része alapvetően kétféle kiinduláspontra vezethető vissza. Sokan úgy jutottak el a kohéziós erők elemzéséhez, hogy a *koherenciát* akarták megérteni, és ehhez szükség volt szisztematikus elemzésre, amely a szövegösszetartó erőkről ad képet. Voltak azonban olyan nyelvészek is, akik a szövegekben levő *anaforikus* kapcsolatokat elemezték, és ennek alapján állítottak fel elemzési módszereket, illetve taxonómiákat. A koherencia vizsgálatából kiinduló kohéziós elemzéseket *makroszintű kohéziós kutatásoknak*, míg az anaforikus kapcsolatok elemzéséből kiinduló munkákat *mikroszintű kohéziós kutatásoknak* nevezem. Egyúttal igen fontosnak tartom a kétféle megközelítés integrációját az elemzési mechanizmusban.

4.1. Makroszintű kohéziós kutatások

A makroszintű vizsgálatokban a legtöbb kutató két fogalom, a *kohézió* és a *koherencia* összevetéséből indul ki. A fogalmak definiálásában többé-kevésbé egyetértenek, de a két jelenség egymáshoz való viszonyát tekintve igen eltérő vélemények mutatkoznak.

A kohézióról adott definíciókban rendszerint két fő vonás jelenik meg: a kohézió (1) nyelviileg explicit és (2) szövegelemek között mutat kapcsolódást (CELCE-MURCIA – DÖRNYEI – THURELL: 1995.; ENKVIST: 1990.; HALLIDAY – HASAN: 1976.; NUNAN: 1993.; TANNEN: 1990.; VAN DIJK: 1985.). A koherencia egy *mögöttes rendező* (TANNEN: 1990.) vagy „globális belső rendező elv” (KOCSENYI: 1992. 147), amely a szavakat és a mondatokat egységes szöveggé szervezi, tehát konzisztens világképet alkot (ENKVIST: 1990.). Mivel a koherencia mögöttes, nincs semmilyen felszíni megnyilvánulása. Ennek következtében meglehetősen szubjektív jelenség, mely egyéni mentális interpretációktól függ, tehát a koherencia nem abszolút fogalom.

A kohézió és a koherencia kapcsolatáról megoszlanak a vélemények. A kutatók háromféle álláspontot képviselnek.

Az első csoport szerint a kohézió *nem szükséges és nem elégséges* a koherencia létrehozásához (például BROWN – YULE: 1983., COOK: 1989., HOEY: 1991., NUNAN: 1993.). Állításukat azzal indokolják, hogy léteznek olyan koherens szövegek, melyekben egyetlen felszíni kohéziós kapcsolat sem látható. Leggyakrabban Widdowson sokat emlegetett rövid párbeszédét hozzák fel példának (a párbeszéd természetesen magyarul is éppolyan koherens, mint angolul):

A: Telefon!

B: A kádban vagyok!

A: Oké.

(NUNAN: 1993. 52)

Minden kétséget kizáróan léteznek olyan koherens szövegek, melyekben nincs egyetlen kohéziós elem sem. Ezek leginkább rövid párbeszéd, ahol a kontextus helyettesíti a szöveget összekötő nyelvi eszközöket. De pusztán azért, mert vannak ellenpéldák, nem megalapozott azt állítani, hogy a kohézió nem szükséges része a koherenci-

ának (hiszen, egy analógiával élve, pusztán attól, hogy léteznek mondatok állítmány nélkül, még nem mondjuk azt, hogy az állítmány nem szükséges része a mondatnak).

A második csoport szerint a kohézió *szükséges, de nem elégséges* része a koherenciának (CELCE-MURCIA et al: 1995., HALLIDAY: 1985., HALLIDAY – HASAN: 1976., HATCH: 1992., MARTIN: 1992.). A kohézió jelentősen hozzájárul a szöveg koherenciájához, és hiánya akár a koherencia hiányát is eredményezheti (például hibásan használt kohéziós referencia). Mégis, „csak a kohézió megállapítása még nem juttat el a szöveg értelméhez” (KOCsÁNY: 1992. 147).

A harmadik álláspont képviselői a két fogalmat azonos státusú szövegjellemzőknek tekintik. RENKEMA (1993.), ENKVIST (1990.), valamint DE BEAUGRANDE és DRESSLER (1981.) szerint a kohézió és a koherencia a szövegszerűség kritériumai. CANALE (1983.) arra hívja fel a figyelmet, hogy a kohézió és a koherencia a szövegalkotási kompetencia két legfőbb eleme, és a kettő kombinációjából születik meg az egységes szöveg. Ezen csoport tagjai abban látják a kohézió és a koherencia kapcsolatát, hogy ugyanannak az értelmének (amelynek neve *szöveg*) a két oldalát alkotják.

Talán mindhárom megközelítésben felfedezhetünk némi igazságot, ha a következő állítást figyelembe vesszük. Véleményem szerint egy szöveg koherenciája kétféle módon érhető el: (1) explicit, kizárólag nyelvi eredetű faktorok segítségével, és/vagy (2) szövegen kívüli faktorok segítségével, amelyek a szöveg megértéséhez szükségesek. Minden olyan beszélő / író által használt nyelvi jelet, amely szövegen belüli kapcsolatokra utal, nyelvi faktoroknak nevezünk. Minden olyan elemet, amely a nyelven kívül található (például háttértudás, sémák, elvárások, szerkezetértelmezés, szituáció jellemzői), szövegen kívüli faktoroknak tekintünk. A szövegkoherenciát egy egyenesen ábrázolhatjuk, melynek egyik végén a nyelvi, másik végén pedig a nyelven kívüli faktorok találhatók:

---

nyelven kívüli faktorok

nyelvi faktorok
(kohézió)

A rövid dialógusok nagy része az egyenes bal szélénél található, mivel ott a szöveg értelmezése főleg a szituációs kontextus ismeretén és a közös kognitív sémákon múlik. Azonban minél kisebb a szituáció szerepe (dekontextuális szöveg), annál közelebb kerül az egyenes jobb oldalához, mivel ott főleg a nyelvi erőkre kell a beszélőnek támaszkodnia (például regény).

4.2. Mikroszintű kohéziós kutatások

Az anaforikus kapcsolatok kutatói (például FOX: 1987.) ugyan nem hangsúlyozzák, hogy kohéziós viszonyokat vizsgálnak, mégis az anaforikus kapcsolatokat létrehozó nyelvi elemek megegyeznek a kohéziós elemekkel a legtöbb használatban levő taxonómiában. A két fogalom együttes említése meg is jelenik BENCZE LÓRÁNTNÁL, aki a *szövegjelenségek* nevet ruházza rájuk (BENCZE: 1992.). Tökéletes egyenlőséggel még sincs a két vizsgálat között, mert az anaforakutatók mindig csak egy-egy dologra koncentrálnak

(például névmások, utaló kifejezések, tulajdonnevek, mutatószók), és nem integrálják a különböző eredményeket.

A legcélravezetőbb minden bizonnyal az lenne, ha a kétféle megközelítést (makro- és mikroszintű) egyesítenénk, és mindkét terület eredményeit felhasználnánk a taxonómiák felállításához.

4.3. Mikro- és makroszintű kohézió: empirikus kutatások

Az elmúlt mintegy másfél évtized kohéziós kutatásai igazolják mindazt, amiről ez idáig szó volt. Megelevenednek az egyes dimenziók mentén hozott döntések szerinti elkülönülések, valamint a makro – mikro kiindulópontok eredményei. A 3. táblázat, amelyben több mint 30 empirikus kutatás fő jellemzőit foglaltam össze, illusztrálja a kohéziókutatás sokrétűségét:

Kutató	Alanyok	Szöveg típusa	Elemzés módszere, taxonómiája	Fókusz
BAZZANELLA és CALLERI (1991.)	anyanyelvi gyerekek	szóbeli narratíva	igeidők	koherencia
BENNETT-KASTOR (1983.)	anyanyelvi gyerekek	szóbeli narratíva	H és H* főnévi szerkezetek	koherencia
BIBER (1994.)			lexikális és grammatikai jellemzők	regiszter
CLANCY (1996.)	nyelvtanuló gyerekek	családi beszélgetés	utalás	párbeszéd-elemzés
FOX (1986.)	anyanyelvi felnőttek	esszék és párbeszéd	utalás	kognitív folyamatok
FRIES, (1992.)	anyanyelvi felnőttek	írott	H és H	koherencia
GALLINA (1992.)	anyanyelvi felnőttek	politikai beszéd	H és H	fordítás
GIVÓN (1992.)			utalás	koherencia
GRENOBLE és RILEY (1996.)	anyanyelvi felnőttek	újságcikkek	deiktikus kifejezések	koherencia
KLECAB-AKER és LOPEZ (1985.)	anyanyelvi gyerekek	szóbeli narratíva	H és H	gyermeknyelv fejlődése
LILES (1985.)	anyanyelvi gyerekek	szóbeli narratíva	H és H	fogyatékos beszéd
MCCUTCHEN és PERFETTI (1982.)	anyanyelvi felnőttek	narratív esszék	mondatkapcsolatok	műfajelemzés
NEWMAN (1985.)	anyanyelvi felnőttek	kísérleti anyagok	szintaktikai pozíció és intonáció	koherencia
OAKHILL és GARNHAM (1992.)	anyanyelvi felnőttek	publikált szövegek	anaforikus kapcsolatok	koherencia
PALTRIDGE (1994.)				szöveghatárok műfajelemzésben

PELLEGRINI (1984.)	anyanyelvi gyerekek	dráma	H és H	gyermeknyelv fejlődése
PETERSON és DODSWORK (1991.)	anyanyelvi gyerekek	szóbeli narratíva	H és H	gyermeknyelv fejlődése
PETERSON (1993.)	anyanyelvi gyerekek	szóbeli narratíva	H és H utalás	gyermeknyelv fejlődése
PRATT és MACKENZIE- KEATING (1985.)	anyanyelvi gyerekek	szóbeli narratíva	H és H utalás	gyermeknyelv fejlődése
RUTTER és RABAN (1982.)	anyanyelvi gyerekek	esszék	H és H	gyermeknyelv fejlődése
SÉSERS et al: (1992.)	anyanyelvi felnőttek	mondatpárok	H és H kötőszók	koherencia
SCHIFFRIN (1985)	anyanyelvi felnőttek		kötőszók	koherencia
SCHIFFRIN (1990.)			deixis és utalás	a 'then' használata
SMITH és FRAWLEY (1983.)		irodalom, újság, vallás, tudomány	kötőszók	műfajelemzés
SMITH (1985.)		tudományos szövegek	kötőszók, utalás	műfajelemzés
THOMPSON (1994.)	anyanyelvi felnőttek	információs monológok	H és H, Fries (1992.), Brazil et al (1980.)	kohézió és intonáció
TYLER (1992.)	nyelvtanuló felnőttek	előadások	Tyler és Davies	koherencia
TYLER (1994.)	anyanyelvi felnőttek	előadások	Tyler és Davies	koherencia
TYLER és BRO (1992.)	nyelvtanuló felnőttek	előadások	Tyler és Davies	koherencia
TYLER és BRO (1993.)	nyelvtanuló felnőttek	előadások	Tyler és Davies	koherencia
TYLER, JEFFERIES és DAVIES (1988.)	nyelvtanuló felnőttek	előadások	Tyler és Davies	koherencia
WILLIAMS (1992.)	nyelvtanuló felnőttek	előadások	szövegstruktúrák jelölése	koherencia
ZABRUCKY (1986.)	anyanyelvi felnőttek	írott szövegek	antecedensre utalás	koherencia

* H és H = HALLIDAY és HASAN (1976.), a leggyakrabban használt taxonómia, magyar nyelvű összefoglalását lásd PETŐFI – VASS: 1992. 260-270.

A kohézió kutatás sokrétősége

3. táblázat

A felhasznált adat típusát tekintve szinte minden megtalálható ezen a korántsem véges palettán. Az írott szövegek között találunk narratívákat, újságcikkeket, tudományos szövegeket és irodalmat (például FRIES: 1992., GRENOBLE – RILEY: 1996., MCCUTCHEN – PERFETTI: 1982., OAKHILL – GARNHAM: 1992., SMITH – FRAWLEY: 1983.), míg a szóbeli szövegek között akad spontán dialógus, narratíva, előadás vagy beszéd (BAZZANELLA – CALLERI: 1991., BENNETT-KASTOR: 1983., GALLINA: 1992., THOMPSON: 1994., TYLER: 1992.). A táblázatból az is látszik, hogy bár dialógust és monológot egyaránt használnak a kutatók, az utóbbi elemzése gyakoribb.

Az elméleti hovatartozás szempontjából maga a kohézióelemzés viszonylag egyértelmű helyet foglal el. A kohézió elemzése nyelvészeti alapokon nyugszik, és az elemzés középpontjában maga a szöveg áll. Tökéletesen megfelel a DE BEAUGRANDE által javasolt kétoldalú interakció követelményeinek, vagyis annak, hogy az elméletet adaton kell igazolni, és az adat visszahat az elméletre. Ennélfogva a kohézió elemzése elsősorban a forma elemzése (nem a funkcióé), a szövegen alapul (nem a kontextuson), és a szövegelemzés területére tartozik (nem a párbeszédelemzésére). Ha azonban a kohézió elemzése nem cél, hanem eszköz, az összes dimenzió másik vége is felszínre kerül.

Nagyon sok kutatás vizsgálja a kohézió koherenciára gyakorolt hatását. Találunk köztük olyanokat, melyek a produkcióra és/vagy az interpretációra koncentrálnak, és magukba foglalják a szöveg és a résztvevők együttes vizsgálatát (például BAZZANELLA – CALLERI: 1991., FRIES: 1992., SANDERS et al: 1992., TYLER: 1992., 1994., TYLER – BRO: 1992., 1993.).

Ennek a rövid, de remélhetőleg reprezentatív jellegű összefoglalónak a segítségével látható, hogy a kohézió kutatása igen komplex vállalkozás. A kutatóknak el kell dönteniük, hogy (1) milyen elmélettel, illetve taxonómiával dolgoznak az elemzés során, (2) milyen típusú szöveget használnak, és (3) mi lesz az elemzés fő fókusza.

Irodalomjegyzék

AGAR, M.:

1983. Ethnography and formalism. *Text*, 3. 247-251.

1985. Institutional discourse. *Text*, 5. 147-168.

ALBERTNÉ HERBSZT MÁRIA:

1992. A társalgás néhány jellemzője és szabálya. In: PETŐFI, S. J. – BÉKÉSI, I. – VASS, L. (szerk.): *Szemiotikai szövegtan 5.* Szeged, JGYTF Kiadó, 9-18.

BARDOVI-HARLIG, K. – HARTFORD, B. S.:

1990. Congruence in Native and Nonnative Conversations: Status Balance in the Academic Advising Session. *Language Learning*, 40. 467-501.

1993. The Language of Comembership. *Research on Language and Social Interaction*, 26. 227-257.

BAZZANELLA, C. – CALLERI, D.:

1991. Tense coherence and grounding in children's narrative. *Text*, 11. 175-187.

BENCZE LÓRÁNT:

1992. Néhány megjegyzés a szövegtani kutatáshoz. In: PETŐFI, S. J. – BÉKÉSI, I. – VASS, L. (szerk.): *Szemiotikai szövegtan 5.* Szeged, JGYTF Kiadó, 45-46.

- BENNETT-KASTOR, T.:
1983. Noun phrases and coherence in child narratives. *Journal of Child Language*, 10. 135-149.
- BIBER, D.:
1994. An Analytical Framework for Register Studies. In: BIBER, D. – Finegan, E. *Sociolinguistic Perspectives on Register*. Oxford, Oxford University Press, 31-56.
- BRAZIL, D.:
1995. *A Grammar of Speech*. Oxford, Oxford University Press.
- BRAZIL, D. – COULTHARD, M. – JOHNS, C.:
1980. *Discourse Intonation and Language Teaching*. London, Longman.
- BROWN, G. – YULE, G.:
1983. *Discourse Analysis*. Cambridge, Cambridge University Press.
- BRUCE, B.:
1983. Plans and discourse. *Text*, 3. 253-259.
- CANALE, M.:
1983. From communicative competence to communicative language pedagogy. In: J. C. RICHARDS – R. W. SCHMIDT (szerk.): *Language and Communication*. London, Longman, 2-27.
- CELCE-MURCIA, M. – DÖRNYEI, Z. – THURELL, S.:
1995. Communicative Competence: A Pedagogically Motivated Model with Content Specifications. *Issues in Applied Linguistics*, 6. 5-35.
- CLANCY, P. M.:
1996. Referential strategies and the co-construction of argument structure in Korean Acquisition. In: FOX, B. (szerk.): *Studies in Anaphora*. Philadelphia, John Benjamins, 33-68.
- COOK, G.:
1989. *Discourse*. Oxford, Oxford University Press.
- COULTHARD, M.:
1985. *An Introduction to Discourse Analysis*. London, Longman.
- DE BEAUGRANDE, R.:
1990. Text linguistics through the years. *Text*, 10. 9-17.
- DE BEAUGRANDE, R. – DRESSLER, W. U.:
1981. *Introduction to Text Linguistics*. London, Longman.
- ENKVIST, N. E.:
1990. Seven Problems in the Study of Coherence and Interpretability. In: CONNOR, U. – JOHNS, A. M. *Coherence in Writing*. Alexandria, TESOL, 9-28.
- ERICKSON, F.:
1990. The Social Construction of Discourse Coherence in a Family Dinner Table Conversation. In: B. DORVAL (szerk.): *Conversational organization and its development*. Norwood, Ablex, 207-238.
- FÁBRICZ KÁROLY:
1992. Beszédszöveg és szövegnyelvészet. In: PETŐFI, S. J. – BÉKÉSI, I. – VASS, L. (szerk.): *Szemiotikai szövegtan 5*. Szeged, JGYTF Kiadó, 51-58.
- FOX, B. A.:
1986. Local patterns and general principles in cognitive processes: Anaphora in written and conversational English.
- FOX, B. A. (szerk.):
1996. *Studies in Anaphora*. Philadelphia, John Benjamins.

- FRIES, P. H.:
1992. Lexico-Grammatical Patterns and the Interpretation of Texts. *Discourse Processes*, 15. 73-91.
- GALLINA, S.:
1992. Cohesion and the systemic-functional approach to text: applications to political speeches and significance for simultaneous interpretation. *The Interpreter's Newsletter*, 4. 62-71.
- GIVÓN, T.:
1992. The grammar of referential coherence as mental processing instructions. *Linguistics*, 30. 5-55.
- GRENOBLE, L. – RILEY, M.:
1996. The role of deictics in discourse coherence: French *voici/voilà* and Russian *voť/von*. *Journal of Pragmatics*, 25. 819-838.
- HALLIDAY, M. A. K.:
1985. *An Introduction to Functional Grammar*. London, Edward Arnold.
1989. *Spoken and Written Language*. Oxford, Oxford University Press.
- HALLIDAY, M. A. K. – HASAN, R.:
1976. *Cohesion in English*. London, Longman.
- HATCH, E.:
1992. *Discourse and Language Education*. Cambridge, Cambridge University Press.
- HOBBS, J. R.:
1983a. Introduction to formal models of discourse. *Text*, 3. 229-233.
1983b. Toward adequate formal models of natural discourse: Questions for discussion. *Text*, 3. 235-240.
1983c. Overview of a formal theory of discourse interpretation. *Text*, 3. 241-246.
- HOEY, M.:
1991. *Patterns of Lexis in Text*. Oxford, Oxford University Press.
- KLECAB-AKER, J. S. – LOPEZ, B.:
1985. A comparison of T-units and cohesive ties used by first and third grade children. *Language and Speech*, 28. 307-315.
- KOCSÁNY PIROSKA:
1992. Szövegnyelvészet versus szövegelemzés. In: PETŐFI, S. J. – BÉKÉSI, I. – VASS, L. (szerk.): *Szemiotikai szövegtan 5*. Szeged, JGYTF Kiadó, 145-152.
- KORMOS, J.:
Self-repair in the speech of Hungarian learners of English. PhD Disszertáció. Kézirat.
- KRESS, G. – FOWLER, R.:
1979. Interviews. In: R. FOWLER – B. HODGE – G. KRESS – T. TREW (szerk.): *Language and control*. London, Routledge és Kegan Paul, 63-80.
- LEVINSON, S. C.:
1983. *Pragmatics*. Cambridge, Cambridge University Press.
- LILES, B. Z.:
1985. Cohesion in the narratives of normal and language-disordered children. *Journal of Speech and Hearing Research*, 28. 123-133.
- LINDE, C.:
1983. A framework for formal models of discourse: What can we model and why. *Text*, 3. 271-276.
- LYONS, J.:
1977. *Semantics*. Vol. 1, 2. Cambridge, Cambridge University Press.

- MANN, W. C. – THOMPSON, S. A.:
1988. Rhetorical structure theory: Toward a functional theory of text organization. *Text*, 8. 243-281.
- MARTIN, J. R.:
1992. *English Text*. Philadelphia, John Benjamins.
- MCCARTHY, M.:
1991. *Discourse Analysis for Language Teachers*. Cambridge, Cambridge University Press.
- MCCARTHY, M. – CARTER, R.:
1994. *Language as Discourse*. London, Longman.
- MCCUTCHEN, D. – PERFETTI, C. A.:
1982. Coherence and connectedness in the development of discourse production. *Text*, 2. 113-139.
- MUNRO, M. J. – DERWING, T. M.:
1995. Foreign Accent, Comprehensibility, and Intelligibility in the Speech of Second Language Learners. *Language Learning*, 45. 73-97.
- NEWMAN, J. E.:
1985. Processing spoken discourse: Effects of position and emphasis on judgements of textual coherence. *Discourse Processes*, 8. 205-227.
- NUNAN, D.:
1993. *Introducing Discourse Analysis*. London, Penguin.
- OAKHILL, J. – GARNHAM, A.:
1992. Linguistic prescriptions and anaphoric reality. *Text*, 12. 161-182.
- PALTRIDGE, B.:
1994. Genre Analysis and the Identification of Textual Boundaries. *Applied Linguistics*, 15. 288-299.
- PELLEGRINI, A. D.:
1984. The effect of dramatic play on children's generation of cohesive text. *Discourse Processes*, 7. 57-67.
- PETERSON, C.:
1993. Identifying Referents and Linking Sentences Cohesively in Narration. *Discourse Processes*, 16. 507-524.
- PETERSON, C. – DODSWORTH, P.:
1991. A longitudinal analysis of young children's cohesion and noun specification in narratives. *Journal of Child Language*, 18. 397-415.
- PETŐFI S. JÁNOS – VASS LÁSZLÓ:
1992. A szövegösszefüggőség nyelvi hordozói Halliday és Hasan szerint. In: PETŐFI, S. J. – BÉKÉSI, I. – VASS, L. (szerk.): *Szemiotikai szövegtan 5*. Szeged, JGYTF Kiadó, 260-270.
- POLANYI, L.:
1988. A formal model of the structure of discourse. *Journal of Pragmatics*, 12. 601-638.
1990. Towards a formal analysis of discourse structure and interpretation. *Text*, 10. 81-85.
- POLANYI, L. – SCHA, R. J. H.:
1983. The syntax of discourse. *Text*, 3. 261-270.
- PRATT, M. W. – MACKENZIE-KEATING, S.:
1985. Organizing stories: Effects of development and task difficulty on referential cohesion in narrative. *Developmental Psychology*, 21. 350-356.
- RENKEMA, J.:
1993. *Discourse Studies*. Philadelphia, John Benjamins.

- RUTTER, P. – RABAN, B.:
1982. The development of cohesion in children's writing: A preliminary investigation. *First Language*, 3. 63-75.
- SANDERS, T. J. M. – SPOOREN, W. P. M. – NOORDMAN, L. G. M.:
1992. Toward a Taxonomy of Coherence Relations. *Discourse Processes*, 15. 1-35.
- SCHAIRER, K. E.:
1992. Native Speaker Reaction to Non-Native Speech. *The Modern Language Learner*, 76. 309-319.
- SCHIFFRIN, D.:
1985. Multiple constraints on discourse options: A quantitative analysis of causal sequences. *Discourse Processes*, 8. 281-303.
1988. Conversation analysis. In: F. J. NEWMAYER (szerk.): *Cambridge Survey of Linguistics*. Cambridge, Cambridge University Press, 251-276.
1990. Between text and context: Deixis, anaphora, and the meaning of *then*. *Text*, 10. 245-270.
1994. *Approaches to Discourse*. Oxford, Blackwell.
- SMITH, E. L. JR.:
1985. Text type and discourse framework. *Text*, 5. 229-247.
- SMITH, R. N. – FRAWLEY, W. J.:
1983. Conjunctive cohesion in four English genres. *Text*, 3. 347-374.
- TANNEN, D.:
1990. Gender Differences in Conversational Coherence: Physical Alignment and Topical Cohesion. In: B. DORVAL (szerk.): *Conversational organization and its development*. Norwood, Ablex, 167-206.
- THOMPSON, S.:
1994. Aspects of Cohesion in Monologue. *Applied Linguistics*, 15. 58-75.
- TSUI, A. B. M.:
1994. *English Conversation*. Oxford, Oxford University Press.
- TYLER, A. E.:
1992. Discourse structure and the perception of coherence in interactional teaching assistants' spoken discourse. *TESOL Quarterly*, 26. 713-729.
1994. The role of repetition in perception of discourse coherence. *Journal of Pragmatics*, 21. 671-688.
- TYLER, A. E. – BRO, J.:
1992. Discourse structure in nonnative English discourse. *Studies in Second Language Acquisition*, 14. 71-86.
1993. Discourse Processing effort and perceptions of comprehensibility in nonnative discourse. *Studies in Second Language Acquisition*, 15. 507-522.
- TYLER, A. E. – JEFFERIES, A. A. – DAVIES, C. E.:
1988. The effect of discourse structuring devices on listener perceptions of coherence in non-native university teacher' spoken discourse. *World Englishes*, 7. 101-110.
- VAN DIJK, T. A.:
1985. Semantic Discourse Analysis. In: VAN DIJK, T. A. (szerk.): *Handbook of Discourse Analysis*, Vol. 2, London, Academic Press, 103-136.
- VARENNE, H.:
1990. Parents and Their Children at Talk. In: B. DORVAL (szerk.): *Conversational organization and its development*. Norwood, Ablex, 239-265.

WILLIAMS, J.:

1992. Planning, Discourse Marking, and the Comprehensibility of International Teaching Assistants. *Tesol Quarterly*, 26. 693-711.

ZABRUCKY, K.:

1986. The Role of Factual Coherence in Discourse Comprehension. *Discourse Processes*, 9. 197-220.

THE PLACE OF COHESION IN DISCOURSE ANALYSIS

ANITA CSÖLLE

The aim of the paper is twofold. First it demonstrates that discourse analysis is a very disciplined and well-structured study, and its systematicity results from a number of clearly describable dimensions (dichotomies). Secondly, it is pointed out that the existence of such dimensions is especially justified in the analysis of text cohesion, whose investigation incorporates all the poles presented by the dichotomies.